

Utjecaj sultanija na vlast u Osmanskom Carstvu

Balić, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:070009>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij Engleski jezik i književnost i
Povijest

Tena Balić
Utjecaj sultanija na vlast u Osmanskom Carstvu
Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić
Osijek, 2024.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Sveučilišni prijediplomski dvopredmetni studij Engleski jezik i književnost i
Povijest

Tena Balić
Utjecaj sultanija na vlast u Osmanskom Carstvu
Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti
Znanstveno polje: povijest
Znanstvena grana: hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić

Osijek, 2024.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 17.9.2024.

Jana Babić, 012233742

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

U ovom završnom radu govorit će se o najutjecajnijim majkama sultanijama koje su djelovale za vrijeme takozvane vladavine žena u Osmanskom Carstvu, od 1574. do 1656. godine. U godinama nakon vladavine Sulejmana Veličanstvenog dolazi do smjene moći i promjene hijerarhije: majka sultanija preuzima ulogu sultanova suvladara i savjetnika, a veliki vezir gubi moć te se prema vezirima rađa nepovjerenje. Razdoblje vladavine žena i pojačanog utjecaja majki sultanija počinje sa sultanijom Nurbanu, to jest, s dolaskom njezina sina Murata III. na vlast, a završava dolaskom Mehmed-paše na poziciju velikog vezira. Unatoč tome, neki autori svrstavaju među najutjecajnije majke sultanije i sultaniju Gülnuş, iako je postala majka sultanija nakon dolaska Mehmed-paše na vlast pa će se spomenuti i njezin život i utjecaj.

Ključne riječi: Osmansko Carstvo, vladavina žena, harem, majka sultanija

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Institucija harema.....	3
2.2. Ustroj harema	3
3. Početak vladavine žena i početak jačanja utjecaja majki sultanija	6
4. Sultanija Nurbanu	7
5. Sultanija Safiye	9
6. Sultanija Handan	11
7. Sultanija Kösem	12
8. Sultanija Hatice Turhan	15
9. Kraj vladavine žena- sultanija Gülnuş	16
10. Zaključak.....	17
11. Literatura.....	18

1. Uvod

Osmansko je Carstvo jedno od najvećih imperija svoga vremena. Od samog početka njegovog postojanja, do njegovog raspada nakon Prvog svjetskog rata, Osmansko Carstvo bilo je važan politički, društveni i kulturni faktor na velikom području te je ostavilo značajan trag i na prostoru hrvatskih zemalja. Svoj vrhunac doseže za vrijeme vladavine sultana Sulejmana I., koji zbog svojih brojnih osvajanja i podizanja ugleda Osmanskom Carstvu nosi epitet Veličanstveni. Na vlast dolazi 1520. godine, nakon smrti svog oca Selima I. Za vrijeme njegove vladavine Osmansko Carstvo bilo je moćna sila koje su se bojale mnoge europske zemlje te su smatrale Carstvo zahtjevnim protivnikom na vojnom i političkom planu.¹ No, takav velik i snažan imperij mogli su na životu održati samo snažni vladar ili vladarica. Nakon Sulejmanove smrti Carstvo je počelo gubiti snagu što je bilo vidljivo za vrijeme vladavine njegova unuka Murata III. To se, između ostalog, dogodilo zbog povećanog utjecaja sultanovih miljenika na njegove političke odluke.² Sultani koji su slijedili nakon njega nisu bili utjecajni i moćni kao njihovi prethodnici pa ulogu glavnih političkih figura preuzimaju uglavnom žene – što žene sultana (haseki sultanije), što njihove majke (majke sultanije, valide).

Iako majke sultanije nisu imale formalnu naobrazbu, imale su iznimno jak utjecaj na sultana i na određene odluke koje je donosio. Taj su utjecaj neke od njih koristile isključivo za vlastitu dobrobit u vidu kupovine luksuznih predmeta, nakita, imanja, odjeće itd. No, neporecivo je da su svoju moć koristile i za dobrobit društva – najčešće u dobrotvorne svrhe. Imale su i svoju ulogu u diplomaciji te su vrlo često bile najbliži savjetnici svojih sinova. Takva promjena u hijerarhiji dovela je do ovisnosti sultana i visokih dužnosnika o majkama sultanijama, što je dovelo do vladavine žena. Vladavina žena okvirno je trajala od 1574. do 1656. godine. Započela je dolaskom na vlast sultana Murata III., a završila je u trenutku kada na mjesto najvišeg državnog službenika došao Mehmed-paša Köprülü.³

Cilj je ovoga rada predstaviti majke sultanije koje su stekle moć da upravljaju državom za vrijeme vladavine žena i njihov utjecaj na vladavinu sultana u Osmanskom Carstvu te pokazati je li vladavina žena pridonijela slabljenju moći Carstva. Prvi dio rada bavit će se

¹ Milorad Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira* (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014.) 92.

² Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću*, 111.

³ Leslie Peirce, *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 91.

institucijom harema te položajem majke sultanije u haremu, ali i u životu sultana i u politici. Rad će se fokusirati isključivo na majke sultanije, a ne na žene sultana, te će se opisati život i vladavina nekih od najistaknutijih sultanija kao što su Nurbanu, Safiye, Handan, Kösem, Hatice Turhan te Gülnuş.

2. Institucija harema

Riječ harem svoje podrijetlo vuče iz arapske riječi „*ḥarām*“ koja u prijevodu znači „sveto, zaštićeno, zabranjeno“. Po svojoj definiciji harem označava utočište.⁴ U islamu, harem označava svete gradove Meku i Medinu, ali i dio kuće u kojoj borave žene.⁵ Što se tiče Osmanskog Carstva konkretno, harem predstavlja zaseban dio palače u kojem su boravile žene. Institucija harema nije specifična samo za Osmansko Carstvo, već je bila prisutna i u drugim dijelovima Bliskog Istoka, Kini, Indiji, Bizantu, Iranu te čak i u renesansnoj Italiji. Također poligamija, koja je bila prisutna u Osmanskom Carstvu, bila je prisutna u svim arapskim narodima pa tako i među Židovima.⁶ Svim muškarcima osim sultanu pristup je bio zabranjen te je harem bio prostor u kojem je boravila sultanova obitelj i sam sultan. Postojala su dva dijela harema: sultanski harem (Harem-i Hümayun) te Harem Dairesi. U svome sultanskom haremu sultan se bavio administracijom, diplomacijom te odnosima s javnošću, dok je u Haremu Dairesi boravila sultanova obitelj.⁷

2.2. Ustroj harema

Harem Dairesi bio je najvažniji dio dvora zato što je to bio sultanov dom. Na čelu tog prostora bila je majka sultanija (valide). Njezina moć u haremu bila je neograničena i imala je izvjesnu moć u cijelom carstvu. Majke sultanije vladale su haremom do smrti njihovih sinova sultana. U haremu su osim sultana i majke sultanije živjele i sultanove žene (haseki sultanije) te konkubine (džarije) koje su bile dužne služiti sultanovu majku, žene, djecu i samog sultana. Sultanove miljenice, koje bi on sam odabrao, imale su priliku zabavljati sultana u njegovim privatnim odajama. Konkubine su obučavane na raznim poljima: o vjeri, pjevanju, plesu, sviranju i pripovijedanju.⁸ Žene koje su bile dovedene u sultanovu palaču bile su pomno birane. Najčešće su bile ratne zarobljenice, a ponekad su bile i ropkinje koje je palača otkupila.⁹ Osim gore navedenih, stanovnici Harema Dairesi bili su i prinčevi, sultanove kćeri te neudane sultanove sestre.

⁴ Peirce, *The Imperial Harem*, 3.

⁵ Lucija Bobanović, Institucija harema na osmanskome dvoru, *Ethnologica dalmatica*, Split (2005.), br.14:118.

⁶ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 118.

⁷ Peirce, *The Imperial Harem*, 5.

⁸ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 127.

⁹ Halil Inalcik, *Osmansko carstvo* (Zagreb, Srednja Europa 2002.) 94.

Što se tiče upravljanja haremom, važno je za spomenuti domaćicu harema koja je bila zadužena za školovanje i obučavanje djevojaka te za održavanje reda u haremu. Jednaku važnost kao i domaćica harema imala je i rizničarka, koja se brinula o troškovima harema i džeparcu. Još neki članovi uprave dvora bili su: čuvarica odjeće, čuvarica (održavateljica) kupatila, čuvarica nakita, čitač Kurana, te čuvar skladišta.¹⁰ Muški dio harema činili su eunusi – ratni zarobljenici ili robovi koji su kastrirani prije puberteta. Oni su bili jedini muškarci koji su mogli pristupiti haremu, upravo zbog toga što su bili kastrirani.

Bijeli su eunusi služili u sultanovoj vladi, dok su crni eunusi bili uglavnom u haremu. Glavni crni eunuh, glavni je sluga sultanove majke. Njegove dužnosti u haremu bile su mnogobrojne – od zaštite žena do organiziranja svih događanja u palači. S rastom moći majke sultanije raste i moć glavnog crnog eunuha. Glavni bijeli eunuh bio je upravitelj dvorske birokracije i dvorske škole koja je školovala bijele eunuhe. Oni su kasnije bili glavni vratari, upravitelji bolnice i voditelji dvorskih ceremonija. Osim toga, nadgledao je svu poštu i dokumente namijenjene sultanu te je s njim mogao izravno razgovarati.¹¹

2.3. Uloga majke sultanije u haremu

Važno je napomenuti da je majka sultanija uz sultana bila središnja osoba u haremu. Upravljala je haremom, birala prikladne djevojke za sultana te se bavila općenitim poslovima vođenja harema. Značaj i utjecaj majke sultanije mogao se primijetiti u njezinoj plaći, koja je bila najviša u čitavom Carstvu.¹² Haremske djevojke mogle su se obratiti majci sultaniji za savjet ili pomoć u bilo kojem trenutku, bez prethodne najave. Vlast majke sultanije započinjala je smrću njezina supruga sultana: „kada sultan umre, valida se rađa“.¹³ Titula majke sultanije nije uvijek bila prisutna u Osmanskom Carstvu – prva valide bila je Ajše Hafsa, majka Sulejmana Veličanstvenog, a prije toga žene i majke sultana nazivale su se damom ili gospođom (*hatun*). Najvažnija uloga koju je majka sultanija imala bilo je savjetovanje sultana. Ona je bila najstariji član obitelji te predstavlja sultanovu obitelj u cijelosti. Zbog toga se za nju često govori da je „matrijarh dinastije“.¹⁴

Iako je sultan imao vrhovne ovlasti, neke je odluke majka sultanija mogla donositi samostalno, ukoliko je to smatrala potrebnim za očuvanje dinastije. Povezanost sultana i

¹⁰ Bobanović, *Institucija harema na osmanskome dvoru*, 128.

¹¹ Isto 128.

¹² Peirce, *The Imperial Harem*, 126.

¹³ Godfrey Goodwin, *Private World of Ottoman Women* (London: Saqi Essentials, 2006), 132.

¹⁴ Peirce, *The Imperial Harem*, 258.

njegove majke te poštovanje koje su sultani iskazivali svojim majkama, donekle se može objasniti religijom, a donekle društvenom tradicijom. Naime, u islamu je majka bila osoba koja zaslužuje poštovanje i divljenje, a smatra se da je to u stvarnosti bilo još istaknutije nego što se o tome govori u Kur'anu.¹⁵ Kako bi to poštovanje sultani pokazali narodu, od 16. stoljeća održavaju se povorke valida. Nakon ustoličenja novog sultana, on bi došao po svoju majku u palaču u kojoj je do tada živjela (najčešće Stara palača). Tada bi sultan i njegova majka zajedno otišli u Novu palaču. Na početku povorke, ona bi se vozila u nosiljci, a kasnije u kočiji koja je bila otvorena, bez ičega da joj prekriva lice. Na taj je način ona bila jedina žena kojoj je narod mogao vidjeti lice. Također, uz pratnju je mogla i napustiti harem. Povorka je bila luksuzna, a sultana i njegovu majku pratili su mnogi – od posluge do osmanske elite. Svoju vlast započinjala bi tako što bi velikom veziru poslala bodež, najčešće optočen draguljima, a vrhovnom vjerskom poglavaru kaput od samurovine.¹⁶ S dolaskom perioda vladavine žena, to jest, sa jačanjem utjecaja majki sultanija, majke sultanije počele su se baviti i drugim aktivnostima. Jedna od tih aktivnosti bila je diplomacija, tj. korespondencija sa stranim diplomatima, veleposlanicima i vladarima. Ona su također počele izbivati iz harema kako bi se susrele s visokorangiranim dužnosnicima Carstva – što za njihovu, što za sultanovu dobrobit. Rast političke moći majki sultanija vidljiv je i iz toga što su počele djelovati kao regentice svojim maloljetnim sinovima, što do tada nije bio slučaj.¹⁷

¹⁵ Goodwin, *Private World of Ottoman Women*, 134.

¹⁶ Isto, 134.

¹⁷ Peirce, *The Imperial Harem*, 222

3. Početak vladavine žena i početak jačanja utjecaja majki sultanija

Vladavina žena u Osmanskom Carstvu datira od 1574. godine, iako po nekim autorima vladavina žena počinje dolaskom Selima II. na prijestolje, 1566. godine.¹⁸ Završava 1656. godine, kada na mjesto velikog vezira dolazi Mehmed-paša Köprülü. To je razdoblje velikog utjecaja harema, posebice majke sultanije na unutarnjopolitičke i vanjskopolitičke odluke u Osmanskom Carstvu. Iako se utjecaj sultanije Nurbanu značajno povećao za vrijeme Selimova života, kao majka sultanija počela je vladati tek dolaskom Murata III. na prijestolje. Od početka svojega sultanata, Murat III. zapostavio je svoje vladarske obaveze i posvetio se uglavnom svome haremu. Do 1579. godine većinu je odluka donosio Mehmed-paša Sokolović, a nakon njegove smrti te iste godine majka sultanija preuzima vlast.¹⁹ Majke sultanije sada imaju i novu ulogu, a to je uloga suvladarice te često donese odluke i bez sultanovog znanja. Kako su sve mlađi sultani dolazili na vlast, sve se manje značaja pridavalo političkom odgoju prinčeva za vladarsku dužnost. Zbog toga je Mehmed III. bio zadnji princ koji je svoje prijestolje preuzeo iz sandžaka, što znači da nije prije početka svoje vladavine bio poslan u neku provinciju da ondje stekne vladarske vještine.²⁰ Također, javlja se veliko nepovjerenje prema velikim vezirima, koji svoj značaj gube zbog utjecaja harema gdje su se sada donosile sve važne političke odluke. Najbolji primjer za to je činjenica da se za osam godina vladavine Mehmeda III. promijenilo čak dvanaest velikih vezira, a jedan od razloga tako čestih smjena bila je tadašnja majka sultanija, Safiye.²¹

U nastavku rada izdvojit će se najutjecajnije majke sultanije i opisati razdoblje vladavine njihovih sinova te kakve su promjene majke sultanije donijele Osmanskom Carstvu. Kao što je već prije spomenuto, govorit će se o sljedećim sultanijama kronološkim redom: Nurbanu, Safiye, Handan, Kösem, Hatice Turhan te Gülnuş.

¹⁸ Peirce, *The Imperial Harem*, 91

¹⁹ Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću*, 109.

²⁰ Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću*, 113.

²¹ Jozef Matuz, *Osmansko Carstvo*, (Zagreb: Školska knjiga, 1992.) 91.

4. Sultanija Nurbanu

Smatra se prvom od velikih utjecajnih majki sultanija u vremenu vladavina žena. Neki autori tvrde da je Nurbanu rođena kao Venecijanka pod imenom Cecilia Venier-Baffo te da je bila nezakonita kći iz plemenitaške obitelji. Drugi autori tvrde da je bila židovskog podrijetla te da je živjela na otoku Parosu koji je bio pod upravom Venecije, a postoji i tvrdnja da je bila s Krfa, a samim time grčkog podrijetla te da se zvala Kale Kartanou.²² U Osmansko Carstvo dovedena je kao dvanaestogodišnjakinja 1537. godine, a zarobio ju je Barbarossa Hayredin-paša. Iako je vrlo mlada došla u palaču napustila ju je sa svitom princa Selima kada je išao u Konyu, odnosno u sjedište sandžaka kojim će vladati. Sve se to dogodilo 1493. godine, kada je Nurbanu imala 18 godina. Ubrzo nakon dolaska u sandžak, Nurbanu rađa Selimu prvo dijete, kćer. Ubrzo nakon njezina rođenja Nurbanu je Selimu rodila još dvije kćeri, a naposljetku i sina Murata. Nakon Selimova dolaska na prijestolje, Nurbanu se s njim vratila iz sandžaka te s njime boravila u Novoj palači.²³ Iako je Selim imao šest sinova s različitim konkubinama, prvorodenog je Murata proglasio svojim nasljednikom. Na taj je način slijedio primjer svog djeda Selima I., koji je prvorodenog Sulejmana Veličanstvenog proglasio svojim nasljednikom. Sultanija Nurbanu rođenjem prvog sina osigurala si je titulu haseki te za vrijeme Selimove vladavine više nije rađala djecu. Slijedeći primjer svoga oca, Selim II. oženio je sultaniju Nurbanu 1571. godine koja je tako postala njegova legalna žena. Nakon Selimove smrti 1574. na prijestolje dolazi Murat, njegov prvorodeni sin te Nurbanu postaje majka sultanija. Kako je princ Murat u vrijeme smrti sultana Selima bio u sandžaku, Nurbanu i Mehmed-paša Sokolović prešutjeli su sultanovu smrt kako bi se princ stigao vratiti iz sandžaka i neometano preuzeti prijestolje. Kao majka sultanija, Nurbanu je imala veće mogućnosti za javni i politički angažman. Smatra se prvom sultanijom koja je mogla kroz tajni prozor slušati sastanke sultana i divana, te je zbog toga bila dobro upućena u političke dogovore i zbivanja u carstvu. Smatra se da je Murat III. cijenio mišljenja i savjete svoje majke, dajući joj tako još veći moć i utjecaj.²⁴ Još za vrijeme vladavine sultana Selima pokazala je svoje diplomatske vještine te je održavala diplomatske kontakte s Venecijom i Francuskom, a osobito s francuskom regenticom Katarinom de Medici. Pretpostavlja se da je zbog svog podrijetla nje govala dobre odnose s

²² Benjamin Arbel, „Nur Banu (c. 1530-1583): A Venetian Sultana?“ *Turcica* (1992.), br. 24: 242.

²³ Peirce, *The Imperial Harem*, 92.

²⁴ Fatima Ali, Asmat Naz, „Imperial Women: Patrons of Political Power in the Ottoman Empire (1520-1660)“, *Pakistan Journal of Social Sciences* (2020), br. 3: 1349.

Venecijom, a njezina korespondencija s Venecijom bila je važna i za Osmansko Carstvo – pogotovo za trgovinu.

Ipak, smatra se da je sprječavanje osmanske opsade Krete najznačajnija stvar koju je Nurbanu učinila neposredno prije svoje smrti. Kada su do nje dospjele vijesti da admiral planira napasti Kretu, poslala mu je zapovijed da se napad nikako ne smije dogoditi zbog toga što bi to imalo negativan utjecaj na odnose Osmanskog carstva i Venecije, ali i na trgovinu.²⁵ Nurbanu se trudila ograničiti utjecaj Safiye, Muratove miljenice – savjetovala mu je da ima djecu i s drugim konkubinama, kako bi osigurao nasljednike, iako je sa Safiye imao sina Mehmeda. Prihvatio je majčin savjet te je imao 20 sinova i 27 kćeri. Osim toga, Nurbanu je pokušavala ograničiti Safiyyin politički utjecaj, no naposljetku u tome nije uspjela jer se nakon njezine smrti 1583. Murat potpuno okrenuo Safiye.²⁶ Osim diplomacijom, Nurbanu je svoju političku moć pokazivala i izgradnjom društveno korisnih objekata. Kompleks Atik Valide najznačajniji je primjer njezina pokroviteljstva i dobročinstva, a sadržavao je džamiju, religijsku školu, osnovnu školu za poučavanje nepismenih, derviški samostan, bolnicu, odmorišta za putnike te pučku kuhinju za beskućnike. Ovaj kompleks izgradio je Mimar Sinan, glavni osmanski arhitekt, a kompleks je završen nekoliko mjeseci prije Nurbanine smrti.²⁷ Kao što je u radu već ranije spomenuto, Murat III. bio je vrlo privržen svojoj majci, a to se najbolje vidjelo nakon njezine smrti. Dao ju je pokopati u grobnicu Selima II. te joj tako iskazao posebnu počast i utvrdio važnost majke sultanije u Carstvu. Venecijanski veleposlanici opisivali su ju kao „dobru, hrabru i učenu ženu.“²⁸

²⁵ Peirce, *The Imperial Harem*, 223.

²⁶ Isto, 94.

²⁷ Isto, 187.

²⁸ isto, 238.

5. Sultanija Safiye

Nakon Nurbanine smrti sve više jača utjecaj sultanije Safiye. Iako neki povjesničari i za nju navode da je venecijanskog podrijetla, smatra se da je Safiye zapravo porijeklom sa sjevera Albanije, rođena 1550. godine. Pretpostavlja se da je 1563. dovedena u Osmansko Carstvo i da ju je sultanu predstavila njegova rođakinja. Sultan ju je uzeo za svoju miljenicu.²⁹ Iako Safiye nikada nije postala sultanovom ženom kao njezina prethodnica, svi su znali da je ona omiljena sultanova žena. U dobi od samo 16 godina, Safiye je sultanu rodila prvog sina Mehmeda, a nakon njega i dvije kćeri te sina koji je umro u djetinjstvu. Ipak, sultanovu majku i savjetnicu Nurbanu brinulo je što on ima samo jednog sina te je željela da uzme i druge prilježnice kako bi osigurao dinastiju. Kao što je u radu već navedeno, Murat je prihvatio majčin savjet i uzeo druge konkubine, te je za sobom ostavio 20 sinova i 27 kćeri.³⁰ Safiye je s dostojanstvom prihvatila druge sultanove konkubine te mu je neke izabrala čak i ona. Kada je Nurbanu umrla, Safiye je preuzela njezinu ulogu savjetnice te je preuzela i upravljanje haremom. Sultan nakon majčine smrti nije uzimao druge konkubine te se posvetio Safiye. Baš kao i Nurbanu, Safiye je održavala odnose s venecijanskim diplomatima i veleposlanicima, a smatra se da je imala široke političke interese. Važno je spomenuti i *kire*, koje su sultanijama služile za uspostavljanje kontakata izvan palače – sa stranim veleposlanicima ili visokim osmanskim dužnosnicima. Osim toga, *kire* su služile i kao izvor informacija stranim veleposlanicima. *Kira* koja je služila Safiye zvala se Esther.³¹ Zahvaljujući moći i utjecaju koji je stekla za sultanova života, odigrala je glavnu ulogu u ustoličenju svog sina Mehmeda III. Osim toga, svojim je novcem potplatila dio vojske koji se nije slagao s ustoličenjem njezina sina.³² Njezin sin nije bio previše zainteresiran za vladanje te je umjesto njega vladala upravo Safiye. Za vrijeme vojnih pohoda Mehmed III. svojoj je majci ostavljao nadzor nad carskom riznicom i svim državnim poslovima.³³ Veliki veziri često su se izmjenjivali, ovisno o tome jesu li se slagali s načinom vladavine sultanove majke.³⁴ Majka sultanija suočavala se s brojim krizama. Unatoč utjecaju i moći optuživali su ju da prodaje visokorangirane pozicije te se nisu slagali s njezinim načinom upravljanja kojeg su smatrali rasipničkim.³⁵ Još jedan skandal za vrijeme njezine vladavine bio

²⁹ Maria Pia Pendani, „Safiye’s Household and Venetian Diplomacy“ *Turcica* (2008.), br. 32: 11

³⁰ Peirce, *The Imperial Harem*, 94.

³¹ Goodwin, *Private World of Ottoman Women*, 135.

³² Pendani, „Safiye’s Household and Venetian Diplomacy“, 15

³³ Peirce, *The Imperial Harem*, 240.

³⁴ Matuz, *Osmansko Carstvo*, 91.

³⁵ Peirce, *The Imperial Harem*, 241.

je kada je njezina *kira* otuđila novac i skupocjene predmete, na što se vojska pobunila i ubila *kiru* a za sve su okrivili Safiye. Situaciju je uspio razriješiti upravo sultan, koji je ograničio moć svoje majke te ponovno povećao utjecaj velikog vezira.³⁶ Ipak, najgora stvar koju je učinila kako bi njezin sin zadržao prijestolje jest ubojstvo njezina unuka Mahmuda. Nakon što je saznala za rastuću popularnost mladog princa među janjičarima presrela je pismo u kojem stoji da će Mahmud za pola godine preuzeti prijestolje. Dala je zadaviti svog unuka, a majku mu je protjerala. Unatoč svim naporima da ostane majka sultanija, njezin sin Mehmed III. je umro 1603. godine pa je izgubila poziciju majke sultanije.³⁷ Kao što je ranije navedeno, sultanija Safiye održavala je diplomatske odnose s Venecijom, ali i s Engleskom. Osim engleskih diplomata, Safiye je razmjenjivala pisma i s kraljicom Elizabetom I., a pisma su opisana kao tipična ženska dopisivanja koja su za svrhu imala održavanje dobrih odnosa. Ipak, za vrijeme Safiyeine vlasti Osmansko Carstvo i Engleska potpisuju trgovačke kapitulacije. Također, Safiye je od engleske kraljice dobivala luksuzne darove, a nezamjećeniji dar bila je kočija kojom se Safiye kretala gradom.³⁸ Isto kao i njezina prethodnica Safiye je bila pokroviteljica graditeljstva, iako ne u tolikoj mjeri, te je započela izgradnju Yeni džamije u Istanbulu čija gradnja nije dovršena za vrijeme njezina života zbog njezine nepopularnosti.³⁹ Bavila se i dobrotvornim radom te se osobito brinula o prostitutkama i ženama s lošim položajem u društvu.⁴⁰

Može se zaključiti kako je sultaniji Safiye na prvom mjestu bila vlastita dobrobit, a ne dobrobit carstva ili vlastitog sina. Za vrijeme svoje vladavine sakupila je poprilično bogatstvo, a njime nije poboljšavala vlastiti ugled ili ugled svog sina. Rijetko se upuštala u pokroviteljstvo ili dobrotvorni rad. Nakon dolaska njezina unuka na vlast, premještena je u Staru Palaču te njezin utjecaj značajno slabi.⁴¹

³⁶ Peirce, *The Imperial Harem*, 243.

³⁷ Isto, 232.-233.

³⁸ Mathilde Alazraki, „The Influence of Powerful Eastern Women in England’s Relationship with the East during the Early Modern Period (1570 – 1673)”, *Actes des congrès de la Société française Shakespeare* (2022.), str. 11-12

³⁹ Peirce, *The Imperial Harem*, 242.

⁴⁰ Isto, 202.

⁴¹ Isto, 128.

6. Sultanija Handan

O sultaniji Handan ne postoji toliko podataka i izvora kao o njezinim prethodnicama. Iako je bila prilježnica sultanu Mehmedu III., za vrijeme njegova života nije se osobito istaknula te je bila u sjeni Safiye, njegove majke. Nakon dolaska njezina sina Ahmeda I. na vlast, dužnost majke sultanije obnašala je samo dvije godine, nakon čega je preminula.⁴² U historiografiji se ističe da je Handan bila bosanskog podrijetla, rođena oko 1570. godine te da je vrlo mlada predstavljena sultanu. Jedino dijete sultana Mehmeda III. i sultanije Handan koje se spominje u izvorima jest sultan Ahmed I., što ukazuje na nedostatak izvora kada je u pitanju ova sultanija. Osim s Handan, sultan je imao sinove i s Halime, koja je već ranije spomenuta –sultanija Safiye dala je pogubiti njezina sina Mahmuda. Ahmed I. prijestolje je preuzeo bez prethodne obuke kao adolescent te je njegova majka više djelovala kao regentica nego kao savjetnica. Ranije je spomenuto da je sultan Mehmed III. zadnji sultan koji je stupio na vlast nakon provođenja obuke u sandžaku. Pojedini autori smatraju da je do toga došlo zbog jačanja vladavine žena, koje su držale svoje sinove u haremu i njima manipulirale kako bi mogle vladati.⁴³ Neki pak autori smatraju da je sam sultan odlučio prestati slati prinčeve u provincije zbog kuge koja je tada harala Osmanskim Carstvom.⁴⁴ Za sultaniju Handan može se reći da je bila drukčija od ostalih sultanija u razdoblju vladavine žena – nije postala *haseki*, sultan ju nije uzeo za ženu, vrlo kratko je imala ulogu majke sultanije. Nije bila toliko sklona diplomaciji te nije bila značajna pokroviteljica, možda i zbog toga što je zarađivala manje od prethodnica. Ipak, za njezina života dolazi do velikih promjena u dinastiji i haremu, za vrijeme vladavine njezine nasljednice Kösem.

⁴² Günhan Börekçi, A Queen-Mother at Work: On Handan Sultan and Her Regency During the Early Reign of Ahmed I., *The Journal of Southeastern European Studies* (2021.), str. 45.-46.

⁴³ Matuz, *Osmansko Carstvo*, 91.

⁴⁴ Börekçi, *A Queen-Mother at Work*, str. 16.

7. Sultanija Kösem

Sultanija Kösem slovi za jednu od najmoćnijih žena u Osmanskom Carstvu, a svoj utjecaj stekla je već za života sultana Ahmeda I., kada je nakon smrti njegove majke Handan preuzela upravljanje haremom. Neki autori Kösem uspoređuju s Hürrem, zbog velikog utjecaja kojeg je imala na sultana, ali i zbog drugih stvari – ona i sultan imali su puno djece, bila je sultanova jedina priležnica te se sultan savjetovao s njom o političkim i vladarskim pitanjima.⁴⁵ Bila je istaknuta figura za vrijeme vladavine šest sultana.

Što se tiče njezina podrijetla, smatra se da je Grkinja, to jest, bila je kći grčkog ortodoksnog svećenika. Prije nego što je prihvatila Islam njezino ime bilo je Anastasia. Nakon što su je osmanski vojnici zarobili, zbog svog izgleda i ljepote dovedena je u prijestolnicu i predstavljena sultanu Ahmedu I. Postala je sultanova priležnica te je prihvatila Islam – dobila je novo ime, Mahpeyker a zatim joj je dodijeljeno ime Kösem.⁴⁶ Vrlo je brzo došla do pozicije moći, statusa haseki i sultanove savjetnice. Do toga je došlo ponajviše zbog toga što je sultanova majka Handan preminula, a njegova baka sultanija Safiye boravila je u Staroj palači te je njezin utjecaj značajno smanjen. Ahmed je prije Kösem imao druge priležnice te je s jednom imao i sina Osmana, no ta je priležnica preminula nedugo nakon rođenja sina. Pretpostavlja se da mu je Kösem rodila sedmero djece – četiri kćeri i tri sina za koje se zna. Ona je također postala sultanovom legalnom ženom. Svojim je kćerima ugovarala brakove s uglednim državicima i pašama kako bi ojačala svoj položaj i zadržala moćne saveznike. Iako je bila sultanova najbliža savjetnica nije se previše miješala u njegov način vladanja te je sultan vladao samostalno.⁴⁷ Ahmed I. ukinuo je bratoubojstvo te je zadržao svog brata Mustafu na životu. Ova sultanova odluka pogodovala je i Kösem, čiji sinovi nisu bili prvi na redu za prijestolje. Također, Kösem se zalagala za promjenu načina nasljeđivanja – ona je smatrala da bi prijestolje trebalo prijeći najstarijem muškom članu dinastije, a ne najstarijem sinu. U tome je i uspjela, kada je nakon smrti Ahmeda I. 1617. godine na prijestolje došao njegov brat Mustafa. Međutim, njegova vladavina nije potrajala dugo – tek nešto više od tri mjeseca, nakon čega na prijestolje dolazi Osman II. koji šalje Kösem i njezinu djecu u Staru palaču kako bi smanjio utjecaj Mustafinih saveznika, a samog Mustafu zatvara u kavez. Kösemimi sinovi pošteđeni su zbog seniorata. Vladavina Osmana II. bila je turbulentno razdoblje jer sultan nije imao podršku javnosti i

⁴⁵ Peirce, *The Imperial Harem*, 105.

⁴⁶ Ali, Naz, „Imperial Women: Patrons of Political Power in the Ottoman Empire, 1351.

⁴⁷ Peirce, *The Imperial Harem*, 105.

društvene elite zbog toga što se oženio muftijinom kćeri. Također, na njega je organiziran puč te je na kraju smijenjen i ubijen od strane janjičara 1622. godine.⁴⁸ Kösem ponovno intervenira te Mustafa ponovno dolazi na prijestolje. Njegova vladavina ponovno je kratkog vijeka – Kösem je na prijestolje pokušavala postaviti svog sina Murata te je u tome uspjela 1623. godine. Sultan Mustafa nije imao vlastite nasljednike. U dogovoru s vezirima, Mustafa je smijenjen nakon manje od godinu dana vladavine, a na prijestolje je došao Murat IV., dvanaestogodišnji dječak.⁴⁹ Tako je Kösem uz ulogu majke sultanije dobila i ulogu regentice. Prvih nekoliko godina Muratove vladavine vladala je Kösem. Prisustvovala je sjednicama divana iz posebne prostorije kako bi uvijek bila upućena u politička zbivanja Carstva. Osim toga, iz prepiski je s vezirima vidljivo da je financijski pomagala vojsku kako bi smanjila neposluh vojnika. Također, za vrijeme njezina regenstva Osmansko Carstvo izgubilo je Bagdad, Kozaci su pljačkali na Crnom moru, a janjičari su se često bunili zbog neisplaćenih plaća.⁵⁰ Problem neisplaćenih plaća riješila je taljenjem zlatnih predmeta iz palače u zlatnike. Iako je Kösem činila sve da stabilizira situaciju u Carstvu, situacija je postajala sve gora, a Carstvo sve ugroženije. Nakon pet godina regenstva, Murat IV. postao je nezadovoljan načinom na koji je njegova majka upravljala Carstvom. Postao je strog, a ponekad i brutalan vladar. Za vrijeme pohoda boravio je sa vojskom u logoru kako bi im se svidio i smanjio njihovo nezadovoljstvo. Pokušavao je smanjiti Kösemin politički utjecaj i udaljiti ju od njezinih saveznika, no i dalje ju je poštovao i za vrijeme vojnih pohoda imenovao regenticom.⁵¹ Bavila se diplomacijom, kao i njezine prethodnice. Sačuvane su njezine prepiske s Filipom IV., španjolskim kraljem, s kojim je pokušala ispregovarati primirje, ali te je težnje Murat IV. odbacio.⁵² On je također, unatoč protivljenju svoje majke, dao pogubiti svoju braću pri kraju svoje vladavine. Jedini preživjeli bio je Ibrahim, čije je pogubljenje spriječila upravo Kösem. Nakon Muratove smrti 1640., zbog toga što nije imao živuće nasljednike, nasljeđuje ga upravo Ibrahim te Kösem ponovno postaje regentica. Međutim, tadašnji veliki vezir Kara Mustafa paša nije se slagao s regenticom i često su se nadmetali za utjecaj i vlast. Unatoč tome, Carstvo je bilo u miru te je napredovalo. Godine 1644. Ibrahim daje pogubiti velikog vezira te Carstvo zapada u financijsku krizu.⁵³ Kako bi se riješila sve dublja financijska kriza, sultan pokreće pohod na Kretu 1645., a taj pohod trajat će do 1669. i dodatno će iscrpiti Carstvo.⁵⁴ Sultanov odnos s majkom pogoršavao se kroz godine

⁴⁸ Peirce, *The Imperial Harem*, 106.

⁴⁹ Isto, 100.

⁵⁰ Isto, 249.-250.

⁵¹ Goodwin, *Private World of Ottoman Women*, 139.

⁵² Peirce, *The Imperial Harem*, 226.

⁵³ Isto, 250.

⁵⁴ Goodwin, *Private World of Ottoman Women*, 139.

te ju je vrlo često sultan razrješivao dužnosti, a zatim ju u nedostatku rješenja na istu vraćao. No, čak i uz majčinu pomoć Ibrahim nije uspio ugušiti nemire i riješiti situaciju u Carstvu te su ga dužnosnici i janjičari svrgnuli uz Kösemin pristanak. Kasnije je i smaknut, a na prijestolje je došao Mehmed, njegov sedmogodišnji sin. Dolaskom Mehmeda IV. na vlast, njegova majka Hatice Turhan trebala je postati majkom sultanijom, no veziri i ostali dužnosnici na toj su poziciji htjeli Kösem, zbog njenog iskustva i znanja. Pristala je svome unuku biti regentica te je zamijenila velikog vezira Sofu Mehmeda-pašu sa svojim saveznikom, janjičarskim agom Kara Murat-pašom. Sultanija Hatice Turhan s vremenom je sve češće tražila svoju zakonsku titulu majke sultanije, a kako bi ju u tome spriječila, Kösem je na prijestolje težila postaviti svog unuka Sulejmana. Kako bi istaknula svoj viši položaj, Kösem se proglasila starijom majkom sultanijom, to jest, büyük validom.⁵⁵ Neprijateljstvo dvaju sultanija eskaliralo je kada je Kösem na zapovijed mlađe sultanije zadavljena vlastitom kosom 1651. godine. Kösem je pokopana pored Ahmeda I. u obiteljskoj grobnici.⁵⁶ Kako je Kösem bila utjecajna politička figura gotovo četrdeset godina, javnost je burno reagirala na vijest o njenoj smrti. Tri dana nakon njezine smrti bile su zatvorene džamije i tržnice te je javnost žalovala. Njezini su bliski saveznici bili pogubljeni.⁵⁷ Kako je bila bogata i utjecajna, Kösem je za vrijeme života bila pokroviteljica graditelja te je sudjelovala u brojnim humanitarnim djelatnostima zbog čega je zaradila nadimak „Majka svijeta“.⁵⁸ Osobito se skrbila za siromašne djevojke dajući im miraz, kako bi se mogle bolje udati. Također, oslobađala je svoje služavke nakon samo nekoliko godina službe i osiguravala im brakove te im je davala novac nakon oslobođenja.⁵⁹

Kako je već navedeno na početku poglavlja, sultanija Kösem bila je jedna od najmoćnijih žena Osmanskog Carstva. Tome u prilog govori dug period njezina djelovanja od gotovo četrdeset godina. Imala je utjecaj na čak šest sultana, brojne velike vezire i dužnosnike Carstva. Za života je stekla veliko bogatstvo i narod ju je volio. Sultane je smjenjivala i postavljala na prijestolje prema vlastitim interesima, što još jednom potvrđuje njezinu moć i utjecaj.

⁵⁵ Peirce, *The Imperial Harem*, 251.

⁵⁶ Goodwin, *Private World of Ottoman Women*, 140.

⁵⁷ Peirce, *The Imperial Harem*, 252.

⁵⁸ Goodwin, *Private World of Ottoman Women*, 140.

⁵⁹ Peirce, *The Imperial Harem*, 209.

8. Sultanija Hatice Turhan

Rođena Ukrajinka, Hatice Turhan samo dvanaest godina došla je u osmanski harem – krimski kan poklonio ju je sultanu. Sama Kösem izabrala ju je kao prilježnicu njezinom sinu Ibrahimu, kojem je rodila četvero djece. Njihov sin Mehmed kasnije je postao sultanom. Od trenutka kada je njihov sin rođen, Hatice Turhan počela se interesirati za politička događanja i obrazovati se za trenutak kada njezin sin postane sultan. Može se reći da su se i buduće majke sultanije podučavale vladanju u razdoblju vladavine žena.⁶⁰ Iako je po stupanju Mehmeda IV. na vlast njegova regentica bila Kösem, Hatice Turhan uspjela ju je ukloniti i prisvojiti položaj regentice. Njezin sin u tom trenutku imao je samo devet godina. Hatice Turhan, baš kao i Kösem prije nje, prisustvovala je sjednicama divana iz posebne prostorije te je sudjelovala u svim važnim političkim odlukama, ali se često savjetovala s velikim vezirima.⁶¹ Zbog duboke financijske krize u Carstvu i Kandijskog rata, Hatice Turhan počela je gubiti moć. Nije imala dovoljno iskustva kako bi razriješila te probleme pa je dio svoje vlasti predala novom velikom veziru, Mehmedu-paši Köpröluju. On je imao značajno više moći i utjecaja nego njegovi prethodnici.⁶² Nakon što je vlast predala svom već odraslijem sinu Mehmedu i novom velikom veziru, svoju moć i utjecaj Hatice Turhan preusmjerila je na pokroviteljstvo – započela je gradnju dviju utvrda na Dardanelima, dovršila je džamiju čiju je gradnju započela Safiye te joj dodala tržnicu, fontane i grobnicu. U njoj su pokopane mnoge značajne žene iz dinastije, kao i ona sama. Bavila se brojnim dobrotvornim djelatnostima – osiguravala je siromašnima hranu, osnivala je vjerske zakupe te je oslobodila brojne robove iz palače.⁶³

Hatice Turhan smatra se posljednjom sultanijom koja je imala značajnu moć i utjecaj u Osmanskom Carstvu. Ipak, iako se povukla iz političkog života, svoj je utjecaj i bogatstvo pokazivala kroz pokroviteljstvo i kroz dobrotvorne djelatnosti.

⁶⁰ Peirce, *The Imperial Harem*, 236.

⁶¹ Peirce, *The Imperial Harem*, 253.

⁶² Goodwin, *Private World of Ottoman Women*, 141.

⁶³ Peirce, *The Imperial Harem*, 210.

9. Kraj vladavine žena- sultanija Gülnuş

Iako kraj vladavine žena započinje s dolaskom Mehmeda-paše Köpröluja na mjesto velikog vezira, važno je u kontekstu vladavine žena spomenuti i Gülnuş, koja je bila haseki Mehmeda IV. te majka sultanija čak dvojice sultana - Mustafe II. i Ahmeda III. Rođena je 1642. godine kao kći grčkog svećenika, no zarobljena je za vrijeme Kandijskog rata te je od rane dobi boravila u osmanskome haremu. Mehmed IV. bio joj privržen te ju je sa sobom vodio na vojne pohode i lovačke ekspedicije. Sinove je rodila izvan prijestolnice, a od trenutka njihova rođenja počela je oko sebe okupljati saveznike i širiti svoje političke interese.⁶⁴ Od dolaska njenog sina Mustafe II. na vlast 1695. do njene smrti 1715. bila je značajna i u politici i u pokroviteljstvu, kroz koje je pokazivala svoju moć i značaj. Dala je izgraditi dvije džamije u Üsküdaru koje su nosile njezino ime. Uz njih su izgrađene pučka kuhinja, fontane, grobnica i tržnica. Po njoj je nazvana džamija u Galati koja je prije bila crkva. Uz Hürrem, jedina je imala religijske zakupe u Meki. Autor Özgüleş smatra da je sultanija Gülnuş svojim pokroviteljstvom narodu i visokim dužnosnicima pokazivala da je važna za kulturni i politički život Carstva, ali i da je velebnim građevinama, čija je bila pokroviteljica, pokazivala moć i bogatstvo samog Carstva.⁶⁵

⁶⁴ Muzaffer Özgüleş, *The Women Who Built the Ottoman World: Female Patronage and the Architectural Legacy of Gülnuş Sultan*, London 2017., str. 17.

⁶⁵ Özgüleş, *The Women Who Built the Ottoman World*, str. 4

10. Zaključak

Cilj ovog rada bio je predstaviti majke sultanije koje su stekle moć da upravljaju državom za vrijeme vladavine žena, opisati njihov utjecaj na vladavinu sultana u Osmanskom Carstvu te ustvrditi je li vladavina žena pridonijela slabljenju moći Carstva. Možemo zaključiti da su navedene sultanije ostavile dubok trag u povijesti Osmanskog Carstva, što svojim političkim djelovanjem, što svojim pokroviteljskim i dobrotvornim aktivnostima. Bogatstvo i utjecaj akumulirale su još za vrijeme kada su bile haseki sultanije-podmićivanjem te dogovorenim brakovima osigurale bi podršku velikih vezira i ostalih državnih dužnosnika te tako dodatno proširile svoj utjecaj izvan palače. Osim toga, mnoge od njih bile su i vješte diplomatkinje te su komunicirale s brojnim veleposlanicima. Najbolji primjer toga je sultanija Safiye koja je razmjenjivala pisma s engleskom kraljicom Elizabetom I. te joj je ista slala skupocjene i luksuzne darove. Svojim sinovima bile su glavne savjetnice, te su nerijetko slušale sastanke divana kako bi bile upućene u sva politička događanja Carstva. Iako su mnoge od njih bile bez prethodne obuke o politici i vladanju, preuzele su uloge regentica i suvladarica. Kasnije u razdoblju vladavine žena sultani se nisu školovali za vladanje, već su se školovale njihove majke. Neke od sultanija vladale su potpuno samostalno, dok su se neke ipak savjetovale s divanom i velikim vezirima te samim sultanom. Važno je istaknuti sultaniju Kösem, koja je vladala gotovo četrdeset godina te se smatra jednom od najutjecajnijih žena Osmanskog Carstva. Bila je majka sultanija za vrijeme čak šest sultana, a njihove smjene i postavljanje na vlast organizirala je najčešće upravo ona. Ti sultani bili su mladi i neškolorani, te je njima bilo lako manipulirati. No, kako je za održavanje moći tako velikog Carstva potreban snažan i sposoban vladar, sa novim mladim i neiskusnim sultanima propadanje je bilo neizbježno, koliko god su se njihove majke trudile i manipulirale. Financijske krize, dugi i iscrpljujući ratovi, nemiri u vojsci te česte promjene vladara doveli su do nestabilnosti i slabljenja Osmanskog Carstva. Iako majke sultanije svojim djelovanjem nisu pogoršavale situaciju u Carstvu te su pokušavale riješiti probleme Carstva, dijelom su zaslužne za slabljenje istog – sultani nisu bili školovani i pripremljeni za vladanje, nisu mogli upravljati vojskom koja se sve češće bunila te često nisu bili omiljeni u narodu. Možemo reći da je vladavina žena razdoblje u kojem Osmansko Carstvo slabi i gubi moć na političkom planu, ali što se tiče graditeljstva i dobrotvornog rada, vladavina žena jedno je od najprosperitetnijih razdoblja- za vrijeme bogatih i utjecajnih majki sultanija kao pokroviteljica, izgrađene su mnoge velebne građevine te su učinjeni mnogi koraci za pomoć siromašnima i potlačenima, posebice ženama.

11. Literatura

- Alazraki, Mathilde. The Influence of Powerful Eastern Women in England's Relationship with the East during the Early Modern Period (1570 – 1673). Actes des congrès de la Société française Shakespeare, (2022.)
<https://web.archive.org/web/20220503143412/https://journals.openedition.org/shakespeare/pdf/6583>
- Ali, Fatima i Naz, Asmat. „Imperial Women: Patrons of Political Power in the Ottoman Empire (1520-1660)”. Pakistan Journal of Social Sciences, No.3, (2020.)
<https://pjss.bzu.edu.pk/index.php/pjss/article/view/937>
- Arbel Benjamin. „Nur Banu (c. 1530-1583): A Venetian Sultana?”. Turcica, No. 24 (1992.)
https://www.researchgate.net/profile/BenjaminArbel/publication/250138166_Nur_Banu_c_1530-1583/links/5eccc6ee299bf1faac62aa75/Nur-Banu-c-1530-1583.pdf
- Bobanović, Lucija. „Institucija harema na osmanskome dvoru”. Ethnologica Dalmatica, No.14 (2005). <https://hrcak.srce.hr/107768>.
- Börekçi, Günhan. „A Queen-Mother at Work: On Handan Sultan and Her Regency During the Early Reign of Ahmed I ”. Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi - The Journal of Southeastern European Studies No. 34 (2021.)
<https://iupress.istanbul.edu.tr/en/journal/jses/article/a-queen-mother-at-work-on-handan-sultan-and-her-regency-during-the-early-reign-of-ahmed-i>
- Goodwin, Godfrey. *Private World of Ottoman Women*. London: Saqi Essentials, 2006.
- Inalcik, Halil. *Osmansko carstvo: klasično doba 1300. - 1600*. Zagreb: Srednja Europa, 2002.
- Matuz, Jozef. *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska knjiga, 1992.
- Pedani, Maria Pia. „Safiye's Household and Venetian Diplomacy”. Turcica, No. 32 (2008.)
https://www.academia.edu/5168279/Safiyes_Household_and_Venetian_Diplomacy
- Pavić, Milorad. *Jugoistočna Europa pod osmanskome vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014.
- Pierce, Leslie. *The Imperial harem, Women and Sovereignty in the late Ottoman Empire*. New York: Oxford University Press, 1993. <https://archive.org/details/the-imperial-harem-women-and-sovereignty-in-the-ottoman-empire-1993-pdf/mode/2up?view=theater>
- Özgüleş, Muzaffer. *The women who built the Ottoman world: Female Patronage and the Architectural Legacy of Gülnuş Sultan*, London: Tauris. 2017.
https://www.academia.edu/33833485/The_Women_Who_Built_the_Ottoman_World_Female_Patronage_and_the_Architectural_Legacy_of_G%C3%BClnu%C5%9F_Sultan